

◆ בהעלתך את הנרות: חכם קדמון שוכב על ערש דווי, ואל מיטתו קרבה דמות שמימית, ובידה נר דולק ◆ הדמות, שלא נראית לאיש מהנוכחים פרט לחולה, מכבה את הנר שבידה – וממהרת להדליק אותו שוב ◆

◆ הרב ב. חמד ◆

אדם נמוך ונר דולק בידו נכנס אל חדרו של החולה המסוכן ונעמד סמוך למיטתו.

איש לא הבחין בכואו של נמוך הקומה, מלכד החולה ששערותיו סמרו מביקורו של האלמוני אותו לא הכיר. נמוך הקומה לא איכר זמן, במהירות הוא האיר עם הנר לכיוונו של החולה, וכהרף עין כיבה את הנר ושוב הדליק אותו.

פחד נורא אחז את החולה וכל גופו הצטמרר: מי הוא, למען ד', אדם מוזר זה ומה טיבו של הנר שבידו, אותו הוא מדליק ומכבה חליפות?

על ערש דווי

מראות התקופה האחרונה חלפו ביעף לפני עיניו של החולה: הנה הוא במיטב שנותיו, חזן ושליו ציבור מצליח, המכבד את ד' מגורו ומנעים זמר ושיר לפני ארון כל חייו עליזים ושמחים, ושוקד הוא על התורה ועל העבודה. עד שביום מהמים החל הוא מרגיש ברע, מיוחשים קשים ורעים תקפוהו, והמחלה שנראתה תחילה כברת ריפוי הלכה והחמירה עד שהרופאים אמרו גורש לחיו. החולה שחשב כי שנות חייו עדיין לפניו, נוכח לדאבונו לדעת כי סיכויו לשרוד את המחלה קלושים ביותר.

מיום ליום נעשה מצבו גרוע יותר ויותר עד שנפל לערש דווי, חסר אונים ואוכד עצות. כאביו הנוראים של החולה ותופעות הלוואי של מחלתו הביאו אותו למצב סיעודי חמור ביותר, עד שנוזק לעזרה צמודה. אלא שעד מהרה הבחין לצער הגדול שהטיפול בו כבר הפך למשא ולנטל על הסועדים אותו, עד שאפילו קרוביו ובני משפחתו התרחקו ממנו.

באותן שעות קשות עשה החולה את חשבון נפשו ומעיו המו בו: עדיין הוא במיטב שנותיו, והנה קיצו קרב ובא רח"ל. באותיות של אש

שחורה נראו לפניו דבריו של מר עוקבא קורם פטירתו (כתובות סז ב): "זוודאי קלילי ואורחא רחיקתא" – הדרך רחוקה וארוכה היא מאוד, ואילו הצידה לדרך היא מועטה וקלה. כמשל לאדם היוצא אל דרכו האחרונה, לעבר העולם הבא, ולחרדתו הוא מגלה שכמעט ואין ברשותו מצוות ומעשים טובים.

ההידרדרות במצב החולה הגיעה לשיאה. סימני גסיסה מובהקים נראו בחולו: איבריו החלו להצטנן וכל מראה גופו וחזות פניו השתנו לגמרי. אנשי החברה קדישא, לצד קומץ אנשים שהגיעו לסעוד את החולה ולבקרו בטרם ייפרד מהם לנצח, החלו להפציר באשתו של החולה ובאחיותיו שימהרו לצאת מהחדר ולא יהיו נוכחים בשעת יציאת נשמה.

נר ד' נשמת אדם

הנוכחים החלו בסדר המתוקן לשעת יציאת נשמה. הם פתחו את חלונות החדר והחלו באמירת קריאת שמע, סדר הוידוי ופסוקים של רחמים. ובאותם רגעים ממש, כשמשק כנפיו של מלאך המוות המרחף בחדר כמעט ונשמע, נכנס לחדר אותו אדם לא מוכר ובידו הנר הדולק, כשהוא מכבה אותו ומדליקו תיכף.

בשפתיים חרבות ורוטטות לחש החולה לעברו של נמוך הקומה: אדוני, הואל נא במטותא לומר לי מה רצונך ממני, מה פשר נר זה שאתה מחזיק בידך ומה כוונתך במעשה כיבוי והדלקת הנר. אנא ממך, מתחנן אני לפניך, גלה לי את משמעות ביקורך כאן ואת המסר אותו אתה מבקש לומר לי.

הסובכים את החולה אולי חשבו שהחולה ממלמל יחד איתם את סדר יציאת נשמה, אולם למעשה הוא שוחח עם האורח המסתורי. גם מתוך גסיסתו, עדיין הייתה דעתו של החולה צלולה עליו, והוא הבין כי איש זה אינו עור אדם מהשורה, ובוודאי

שמעשיו טומנים בחובם משמעות ברורה אודותיו. בשאדית כוחותיו הוא גם הבחין כי כל באי החדר אינם מבחינים באורח ובנר שבידו, מה שאומר כי אין זה אלא דמות שמימית, ואולי, מפורד היה אף להעלות מחשבה זו, אין זה אלא מי שמופקד לקחת את נשמתו. אך, מאידך גיסא, תהה החולה לעצמו: נר זה שביכרו והדליקו, מה הוא בא להביע?

לא הוצרך החולה להסביר בכקשות מאותו אורח שמימי מוזר, שכן נמוך הקומה נענה תיכף ומיד והסביר לו: "נר זה שבידי משול הוא על הנשמה שבקרבך, שכן כך אמר הפסוק (משלי כ, כז) 'נר ד' נשמת אדם'. כשנכנסתי אליך עם הנר הדולק בידו היה זה לפי שרדיין היה כך רוח חיים, וכשכיבתי את הנר היה זה סימן להודיעך כי הסתיימו ימי חיך עלי אדמות ועתיד אתה להחזיר את נשמתך ליצירה. אמנם תיכף ומיד חזרתי והדלקתי את הנר, לפי שמידת הדין שהייתה מתוחה עליך התהפכה לרחמים והשיבו אותך אל ארץ החיים".

המשיר האיש המסתורי וגילה לחולה מכבשונו של עולם: "דע לך כי בית דין של מעלה ישבו ודנו בכדי להכריע מה יעלה בגורלך. במאזניים המיוחדות נשקלו כל מעשיך משכבר הימים, וזכת שמעשיך הטובים הכריעו את הכף לתת לך אורך ימים ושנות חיים, במיוחד לפי שיש בכוחך לזכות את הרבים, וזכותם תלויה בך. ואני הוא זה שגשלותי להודיעך כי הקב"ה, אב הרחמים, הוסיף ימים

ע ל

כי אתה

◆ 'מוסף שבת קדש' שב 'מראה הנודא' כהגדרת החיד"א, מברר מי הוא החולה שזכה לחיזיון המופלא, מבהיר את פשרו, ושופך אור על שמו האמיתי של הספר שחובר בעקבות המעשה – וזהות מחברו

שער הספר 'חיבורי לקט'

ימ"ך ואמר למשחות הרף ירדך מאיש זה".

◆◆◆

"וזה לך האות והסימן", סיים האיש נמוך הקומה, "שאכן נאמנו בדריי וכל שאמרתי לך אמת וצדק: הנה אנו עומדים עתה כשלושה ימים לפני חג השבועות, זמן מתן תורה (עליו אמרו חז"ל שבו נתפאו כל החולים). דע לך, כי בעוד שלושה ימים תקום מחוליך זה ותקום ותתהלך בחורץ על משענתך כאחד האדם כבראות שלמה ומלאה".

ואכן כך היה: בעיצומו של חג השבועות הבריא החולה לחלוטין ונעשה כבריה חדשה, עד שהיה בכוחו ללכת לבית הכנסת המקומי בו שימש כחזן. שם התכבד לגשת לפני העמוד כשליח ציבור ולהלל את ד' בנגינותיו על כל החסד אשר עשה עמו ועל הנס המופלא שהתרחש עימו.

החולה זכר היטב את הסיבה לפיה החליטו בבית דין של מעלה להפוך את דינו ממוות לחיים: האפשרויות שיש בידו לזכות את הרבים, ואכן הוא אור מותניו לעשות כך ולימים חיבר ספר על התורה. בהקדמת ספרו חקק גיבור הסיפור התרחשות מרהיבה זו ונס החצלה, אותו סיפרנו זה עתה.

מי האיש?

לסיפור זה אנו מתוודעים מתוך ספר המוסר הנפוץ 'קב הישר', שגרפס לראשונה לפני

שלוש מאות וחמש-עשרה שנה, בחיי מחברו, הגאון רבי צבי הירש קיידנובר זצוק"ל, רבה של פרנקפורט. שם (בפרק יח) כותב המחבר: "ובוא וראה מה שחעיד לעצמו הרב החסיד מורנו הרב רבי אברהם, בעל מחבר 'שבלי הלקט', בהקדמת ספרו, וזה לשונו: אמר הכותב, אזכיר כאן נפלאות שעשה הקב"ה עמדי, בעת עברו עלי תלאות בימי חליי... וממש נעשיתי בריה חדשה, ומיד אזורתי כגבור חלצי וקמתי על משמרת הקדש לחבר פירוש על התורה ונביאים וכתובים, וקראתי להחבור 'שבלי הלקט' לזכרו".

וכשכא הגאון החיד"א לסדר בספרו 'שם הגדולים' את שמותיהם של הספרים והסופרים, הוא מזכיר סיפור זה, אותו הוא מתאר כ'מראה נודא' ומביא את פרטי הספר בלשון זו (מערכת ש אות כה): "'שבלי הלקט' על התורה. חיבר הרב החסיד מ' אברהם, וראה מראה נודא. כן כתב בספר 'קב הישר' פרק יח".

ניכר שהספר עצמו לא היה למראה עיניו של החיד"א והוא מסתמך אך ורק על המידע שמביא בעל 'קב הישר', ועם זאת יש שינוי קל בין דברי הקב הישר לבין דברי החיד"א לגבי איות שמו המדויק של הספר: 'שבלי הלקט' או 'שבלי הלקט'. (אפשרות שלישית מצויה אצל רבי זכריה סימנר, ב'ספר זכירה', המכונה 'תס"ט': "ובהקדמת ספר הרב מהר"ר אברהם בעל מחבר 'שבלי הלקט' מביא מעשה על זה", ונראה שגם דבריו לקוחים מספר 'קב הישר').

דע עקא, שבין כך ובין כך, לא זכינו לאודו של ספר בשם 'שבלי הלקט', 'שבלי הלקט' או 'שבלי הלקט', לא על התנ"ך ולא שחיברו חכם בשם רבי אברהם. הספר 'שבלי הלקט' הידוע לנו הוא של

אחד מרבותינו הראשונים, רבי צדקיה הרופא ממשפחת הענוים, שפעל לפני כשבע מאות וחמישים שנה ברומא שבארץ איטליה, ותוכן הספר הוא הלכות ומנהגים, בעיקר בחלק אורח חיים, יחד עם פירושי התפילות, ולמותר לציין שבהקדמתו של המחבר לא מופיע סיפור שכזה, לא מיניה ולא מקצתיה.

מי הוא אפוא גיבור 'מראה נודא' זה שפגש את השליח ממרומים מכבה ומדליק את הנר, ושלימים חיבר את הספר ואת ההקדמה ממנה מצטט בעל 'קב הישר'?

יסוד קב הישר

כדי להתקדם בפתרון תעלומה מוזרה זו, עלינו לעשות שימוש בידעיה ביבליוגרפית מהותית אודות טיבו של הספר 'קב הישר': כשמונים שנה אחר פטירתו של הגאון רבי יוסף יאסקי, רבה של דובנא, (בשנת תקמ"ה)

תאריך נרי

אמר הבית

זכיר אותי וכל אלהיך * מעשה עמך * נבואת * בעת
עבדו עלי תלמות * בימי חלית *
חלונת עד סלעך * דור ככלת * ומרוב פאניל * ע
סוממת * אמותי קקדתי יתר סכנות *
כו עלי מכאובים * עד שרמקו ממני קדושים * כי
הייתי למשא לגרי כנות * ולכבי אבות *
מו מעי * ולכי יחל בקרבי * בזכרי אורחא
רחיקא וקל לי ונודאוק *
בקר חלית * והעומד עלי לשמור יצאת בשמתי
* ראוני שנתקדו לי חבירי וענמות *
אתי עד הנביא * ועד מערי חית * העומדים
עלי דמקו חונה חסתי ואמיות *
או כי ביימתי חית * כדרך זאת השמחה מנוייתה
* בהשקבות פני וחזות *
חוס ית יסוד יסרתי * ולמות לא כתנני * לא בזכותי
רק בזכות הנדקים אבותי *
מחלה גדלת בעיני * קדם קבר קומה עמד לפני
* ונר דלוק בידו לא שטרו שערות *
איר סר לפני * ובהרץ עין כיבדו נחור ודלוק מהר
לעני * או שמתתי בתמינה פי ושפתי *
כי לי ארזי מה זה * שאתה עושה לפני מעשה
כזה * תגיד לי האמת בעבור תחית *
איש הדין לי דבר * בימי סר * חלן סימי חיו
עבר * כי סר קמות ארס רחמתי לך כנשיא *
הנה פאשר מהר חזרתי לחלוקה * בן משר ילח לך
הא' חרובה * הדליתך זה באמותי *
ע תדע שידכו ב' ד' של אשלה * וסלנו במאלי אכות
ושפתי * והכריתו זכיות באתי לנשרך באמותי *
א הרקמו הסיף ימים על ימין * ואמר לחלוק הרף
הרף * כי עוד ילל ידו לזכות רבים במתות *
וקחתי לך באת * שנים האלסי תגלה חלתי
זאת * שכלתי לנשרך ליד במלכותי *
היה ב' ימים לפני חג השכונות * וכאשר כתב לי
באות * בן דוד פסעני הא' והלכתי לב' חלוקה
בנימות *
שבעתי במדינה דאב' דהם מי העולמים * שכל דברי
לחלוקה * עלי לספר מסדו ית כלל שיתות *
חוקי * בדין מדע עושי עשטי * כל עלי
כל שיתות *

השיד בהקדמת הספר בו מתואר סיפור הנס המופלא

נרפס לראשונה ספרו המוסרי החשוב 'יסוד יוסף'. אולם, כך מתברר בדעיכה, מהדורה מעובדת של הספר הזה כבר קדמה והופיעה בשנת תס"ה, הלא הוא הספר 'קב הישר' אותו חיבר תלמידו של רבי יוסף - רבי צבי הירש קידנובר, ספר שכרובו הגדול אינו אלא העתקה מספר רבו.

כל המעיין בשני הספרים יראה תיכף ומיד כי חלקים רחבים של ספר 'קב הישר' הם העתקה של הספר 'יסוד יוסף', ואף המחבר עצמו לא הסתיר זאת. הנה כך הוא מצהיר בהקדמתו לספר: "הן הם ממש דבריו (של ה'יסוד יוסף' ב.ה.), אך לפעמים הוספתי נוסף שלי בדבריהם ולפעמים חסרתי". לאורכו של הספר פזורים שוב ושוב הפניות תחת הקוד 'מהר"י', כאומר, זה מתורת מורי ורבי בעל 'יסוד יוסף'. כך שהדברים ברורים ומחוזרים: שני ספרים אלו מקבילים ותואמים, והוא בהא תליא.

האם ההעתק הזה למקור? לא ממש. קיימים אלפי שינויים, הוספות ומגרעות, בין הדברים המופיעים בספר 'יסוד יוסף' לבין העתקתם בספר 'קב הישר', מהן משמעותיות ומהם מינוריות. העיסוק בהשוואות בין הספרים, הוא כמובן נושא רחב שראוי לעמוד עליו במקום אחר, אולם כשבקשנו להבין את תעלומת ספר 'שבלי הלקט' שהוזכר בעל 'קב הישר' הרי שעיון במקור הדברים - בספר 'יסוד יוסף' (פרק יז) - מגלה לנו כי טעות סופר חמורה נפלה כאן: כי אין המדובר בספר 'שבלי הלקט' כפי שהעתיק בספר 'קב הישר', כי אם בספר שונה לחלוטין. הנה כי כן, בספר 'יסוד יוסף' מובא השם האמיתי והנכון של הספר המדובר: 'חיבורי לקט'.

חיבורי לקט - 'מפי קדוש'

ספר בשם 'חיבורי לקט' אכן נרפס לפני יותר מארבע מאות שנה. הוא כן שלושה כרכים, והוא נדיר עד שכמעט ואינו מצוי בבתי עקר הספרים. מדובר בחיבור על הנביאים והכתובים, שהתחבר על ידי רבי אברהם ב"ר יהודה, שליח הציבור של קהילת קרמניץ שבחבל ווהלין שבמערב אוקראינה, והוא מעוטב בהסכמותיהם של רבותינו גדולי עולם, בראשם מהר"ם לובלין, הסמ"ע והשל"ה הקדוש (אשר מעיד על הספר: אשר חובר מפי 'קדוש'!).

עריכתו של ה'חיבורי לקט' החלה בראש חודש אייר של שנת שנ"ה ונחתמה סמוך לחודש ניסן של שנת שנ"ו. אלא שכתוצאה מעיכוב מכון, עליו יעץ רבה של קרמניץ למחבר וכפי שיסופר להלן, לא מיהר המחבר להדפיס את הספר. וסופו של דבר שהוא לא עלה על מזבח הדפוס בחיי המחבר, והוא נרפס בלובלין בשנים שע"א-שע"ב, כחמש-עשרה שנה לאחר תום עריכתו.

ואכן, בהקדמת הספר 'חיבורי לקט' אכן מופיע כל הסיפור שהבאנו. תחת הכותרת 'ברוך ד' אשר לא הסיר חסדו - מעם אברהם עבדו' פותח המחבר 'אמר הכותב' בתיאור מליצי של סיפור חזיונו המופלא אותו הוא

מכנים בדברי שיר הנשאים את האקרוסטיכון: "אברהם בר רבי יהודה חזן חזק", בשיר זה, כמילים נרגשות ונוגעות ללב הוא מביא את נס הצלתו הפלאי, כשהוא גם מציין שכל זה לא היה בזכותו אלא בזכות אבותיו הצדיקים. בסיום דבריו הוא נשבע על אמיתות דבריו: "נשבעתי במריה אברהם חי העולמים, שכל דברי אלו נאמנים, עלי לספר חסדו יתברך בכל עיתותי".

שיבושים משיבושים שונים

נציין שבהורקה מכוס אל כוס חלו שינויים בין הטקסט המקורי שכתב רבי אברהם ש"צ מקרמניץ לבין הדברים כפי שהובאו בספרים 'יסוד יוסף' ו'קב הישר'. כבר בעל 'יסוד יוסף' שינה את נוסח השיר בצורה שאיברה את האקרוסטיכון, ועוד חילופי אותיות ומילים כהנה וכהנה. בהעתקה אצל בעל 'קב הישר' באו אפילו תוספות דברים מחודשים.

כך למשל, בעוד שרבי אברהם עצמו מספר כי בשעת נסיתו הוציאו מהחדר את אשתו ואחיותיו, הרי שאליבא דבעל 'קב הישר' גם הוציאו את ילדיו של הש"ץ. כיוצא בזה, בעל 'קב הישר' טוען כי רבי אברהם קרא את שם ספרו 'שבלי הלקט' במשמעות של 'זיכרון' לאותו הנס. גם כאן יש לבחון, שהרי שמלבד עצם העניין שאנחנו לא נדע כיצד יש משמעות של הנצחה וזיכרון בשם 'שבלי הלקט' לחזיון הפלא או לגם שבעקבותיו, הרי שהאמת היא שהספר קרוי בשם 'חיבורי לקט' רק בשל היותו ליקוט ואיסוף של פירושי הקדמונים על הנביאים והכתובים.

נוכח הדברים הללו, כמה אירוני לראות את מהדיר הספר 'מעשה צדיקים' אותו חיבר הגאון רבי אברהם כאלפון - הרב האבר"ך, מגדולי חכמי לוב (שזכה שרבינו האור החיים הקדוש ימול אותו לפני כמאתיים ושמנים שנה, בשנת תק"א), שהביא אף הוא סיפור זה שעליו אנו דנים, והמהדיר כותב שנראה מדברי המחבר, הרב האבר"ך, שאת הסיפור הוא העתיק מהספר עצמו. על כך מציין מהדיר 'מעשה צדיקים' שמכיוון שאין הספר מצוי תחת ידו "תיקנתי את השיבושים בהעתקת האבר"ך על פי המובא בספר קב הישר". ולא ידע כי ביקש לתקן ונמצא מקלקל, שכן דווקא בהעתקה שבספר 'קב הישר' נפלו שיבושים שונים, וכנזכר.

זיכוי הרבים

עם החלטתו הפלאית מחוליו הקשה, ממשיך רבי אברהם ומספר בהקדמתו, היה מתייסר הוא במחשבותיו כדת מה לעשות עם כך שהורו לו מהשמים כי רפואתו באה לו בשל יכולתו לזכות את הרבים; הוא חישב והיפך בדעתו, מה אכן יש באפשרותו לעשות למען זיכוי כלל ישראל. רק לאחר שהפך בה והפך בה נמנה וגמר רבי אברהם בדעתו כי מהיותו וכעבר הוא כבר אסף שלל רב של פירושים ומדרשים על ספרי הנביאים והכתובים, הרי שמהראוי לו לסדרם כחוגן ולכתוב זאת וזיכרון בספר.

ציור עתיק של העיר קרמניץ

אברהם היא לספר 'אילה שלוחה' של רבי 'נפתלי המכונה הירש אלטשולר' (כך לפי שער הספר, ושם 'הירש' נחלף לו בצבי), אשר יצא לאור בקראקא בשנת ש"ה, עוד בטרם החל רבי אברהם במלאכת עריכת ספרו. ספר זה הוא גם פירוש על הנביאים והכתובים, מלוקט מתוך ספרי המפרשים, והוא בנוי כמעט באותה מתכונת של הספר 'חיבורי לקט', כשאפילו הסיבות שהביאו את המחברים לחיבור הספר, כמבואר בהקדמותיהם, הן כמעט חופפות.

אל קרמניץ, עיר מגוריו של רבי אברהם, לא הגיע הספר 'אילה שלוחה' שהודפס בקראקא, ורבי אברהם עסק לפי תומו בעריכת הפירוש אותו הוא חשב כפרויקט חדשני, מבלי לדעת שבאותה שעה קדם לו וכבר הודפס 'מתחרה' משמעותי. רק לאחר חודשים רבים, הגיעה הידיעה לרבי אברהם, ועיניו חשכו. אכן אותו בעל הבשורה לא ראה את הספר מודפס, אלא רק בשלבי ההורדה לבית הדפוס, אולם טיבו של הספר היה ברור לו והוא הכהיר זאת היטב לרבי אברהם: מדובר בספר מקביל בחלט, ותרתי למה לי.

'משכתי ידי ממלאכתי'

משברים מסוג זה ידועים בעולם הספר התורני בעיקר כששני ספרים מקבילים מגיעים יחד אל קו הגמר, אולם מכיוון שכאן

בנות, והעלויות הכספיות הגבוהות שכרוכות בחתונות ובנדוניא מכובדת כמנהג בעלי בתים חשובים, ריששו את רבי אברהם והכניסוהו אל מעגל העוני.

לפיכך, מטעים רבי אברהם ומסביר, זו הסיבה שהוא לא התמחה עוד, ותיכף ומיד כשהבשילה בו ההחלטה כי הוא מתעתד לחבר ספר זה, הוא יצא לדרכו ולמלאכתו, תוך כדי שהוא מקווה שהוא יצליח להוציא לאור את הספר בהקדם, כשהוא עדיין בחיים.

קנאת סופרים

אפס כי מהמורה רצינית נקלעה לדרכו של רבי אברהם, וכמעט שהשכיחה את מהלך עריכת הספר, מהמורה שהביאה לכך שכסופו של דבר יצא הספר לאור רק אחרי פטירתו.

ומעשה שהיה כך היה:

באמצע חודש אדר של שנת ש"ז, כעשרה חדשים לאחר תחילת עריכת הספר בחודש אייר בשנת ש"ה, כשמלאכת עריכת הספר כבר עמדה בסיום כתיבת הפירוש על נביאים ראשונים, התבשר רבי אברהם בבשורה שאיימה להשכיח את מלאכתו: "בא אלי אחד מן המגידים ואמר לי איך שמחר"ר צבי חיבר 'אילה שלוחה' על דרך וסגנון חיבור שלי. ואמר לי: שניכם לדבר אחד נתכוונתם. גם יצא טבעו בדפוס שנתן להדפיסו, וכמעט שלא נגמר".

ניתן להבין בוודאות שכוונתו של רבי

את המעלה שבספר כזה רואה המלקט מכמה סיבות: ספרי המפרשים – בימים ההם כמוכן – אין יד כל אדם משגת לקנותם מחמת יוקר מחירם, ומשכך הם אינם מצויים אצל החפצים ללמוד בהם. אף אלו שיש בידם את ספרי המפרשים, רק אם הם חכמים וצורכים יכולים הם ללמוד בספרים בעצמם ולהבינם כהוגן, אולם המון העם, כך גם בחורים ומלמדי תינוקות, אינם מצליחים להשיג ולהבין את כוונת המפרשים אל נכון.

אי לכך, מתבקש להבין ליקוט מסודר של כל דברי המפרשים ערוכים בקיצור ובשפה ברורה, לצד פירושי מילים קשות ובתוספת דברי חז"ל 'במדרשים נפוצים שקראתי בם בימי נעורי', ואף מדברי חכמי ישראל שהובאו לאוזניו כהנה וכהנה, למען תהא יד הכל ממשמשת בהם ויוכלו להבין את דברי הנ"ך על מכונם. זהו אפוא עניינו של ספר 'חיבורי הלקט' אותו כתב רבי אברהם בכדי לזכות את הרבים.

תוך כדי דיבורו בהקדמתו המעניינת, מביע רבי אברהם את ההתמודדות הנפשית והכספית עמה היה מתמודד באותם הימים: "כמה מיני הרפתקי דערו עליה, ובפרט מריבוי צרות הבנות, שחסרו ממנו המעות, ובאתי כבוד העוני, וזקנה יש כאן וחולשה יש כאן". מסתבר אפוא, שעם השנים נולדו לו

חיבורי או חיבורי? חיבורו הנוסף של ה'אליה רבה'

חוסר הידיעה על קיומו של ספר בשם 'חיבורי לקט' כמעט והביא יחד עימו טעות ביבליוגרפית מרשימה, המייחסת להגאון רבי אליה שפירא, ריש מתיבתא כפראג ובעל 'אליה רבה' ו'אליה זוטא' - חיבור חדש ולא מוכר על ספר תהלים. נשים לב לדברים אותם כתב האליה רבה בספרו הגדול (ס' תקסה):

"מצאתי בכלבו (ס' סא): ב'ענני' יש ס'ג תיבות כנגד ס'ג אותיות שיש בפסוק (בראשית לב, ח) 'ויירא יעקב מאוד', ע"כ. ובאגודה (תענית פ"א ס' יא) כתב: נגד ס'ג אותיות בג' אבות וי"ב שבטים, ע"כ. ונראה לי לכווין לזה מה שמצאתי בחיבורי לקט על תהילים (מזמור ג) בפסוק 'כולו סג יחידו', במזמור ראשון אמר 'סג', וכאן 'סג', נגד ס'ג אומות שבאו עם טיטוס על ירושלים, ע"כ. ונראה לי דלזה נרמז בפסוק 'ויירא יעקב' ס'ג תיבות, כי טיטוס היה בן בנו של עשירי הרשע, והיינו שיש באותיות שבטים ו'ענני' ס'ג תיבות להגן מאלו".

מ"ה מהר"ר שמשון תנצב"ה, שהיה אב"ד פה ק"ק קרעמניץ, והראיתי לו חיבורי זה, והיה טוב וישר בעיניו. ואמר לי: עתה שמע בקולי איעצך, ויהי ד' עמך. ואל תנח ירך ממלאכתך הקדושה זאת, וכאשר התחלת גמור אותה, למען הביא ד' על אברהם למלאות משאלות לבך, ומעשה ידך אל תרף, ואני אחיה לך לעזר בעז"ה בהוצאות שתצטרף להוצאות הרפוס ובשאר דברים כדי שתוציא המלאכה לאורה. רק חבי כמעט זמן ורגע עד שהחיבור של האילה שלוחה יהא נמכר".

מששמע רבי אברהם את דבריו הנכוחים של רב העיר, שכאן יחד עם הכתחה לתמוך כספית במלאכת הרפסת הספר, התחזק ואזר חלציו במרץ רב להשלים את עריכתו של הפירוש: "ואז שמעתי לעצתי, ואברהם שב למקומו, ואמרתי אשוב למלאכתי ואגמרנה והעזר האמיתי יהא בעזרי, אמן".

מעניין לראות שמלבד כל זאת, מדגיש רבי אברהם ששיקול נוסף ומהותי עמד לנגד עיניו: אזהרת חז"ל על הסכנה הגדולה הצפיה למי שמתחיל במצווה ואינו גומרה, "ואז יראתי מן העונש, ונודדתי לגמור מה שהתחלתי מלאכתי הראשונה". ואכן במשך חשנה לאחר מכן, היה רבי אברהם עסוק בהשלמת החיבור עד שהפך ד' בידו הצליח לברך על המוגמר עוד קודם ראש חודש ניסן של שנת תנ"ו.

ניתן לשער שלאחר השלמת החיבור, המתין רבי אברהם עד לזמן מתאים כאשר ה'אילה שלוחה' יאזל מן השוק, אלא שתוך כדי משך זמן ההמתנה נח נפשתי, שכן עינינו הוראות שבספר שיצא לאור בשנים שע"א-שע"ב, כבר מוזכר המחבר בברכת החיים: זכרנו לברכה. גם כל ההסכמות שהתקבלו מגדולי הדור מציינות כי המחבר כבר שבק חיים לכל חי, והכיתוב בשער הספר מסכם זאת: "וכאשר כבר ראו גאוני עולם, נתנו רשיון בצביון להיוותו תרות על הלוחות ולהעלותו ברפוס, הלא המה חותמים מעבר לך, הסכימו עם האלוף מהר"ר אברהם ז"ל ש"ץ הנ"ל שכוונתו היה לשם שמים, כדי לזכות את הרבים וזכות הרבים תלוי בו, לכן כל הקונה החיבור חלו ישא מאת ד' ברכה, אלף פעמים ככה".

הספר 'אילה שלוחה' כבר ניתן לבית הרפוס כעוד שספרו של רבי אברהם רק אחז בשלבים הראשונים של כתיבתו, סבור היה רבי אברהם לסגת בו מהמשך כתיבת הספר, כשל ה'אילה שלוחה' שהשיגה אותו והקדימה בבית הרפוס.

מסיח רבי אברהם את אשר היה על ליבו באותם רגעים: "וכאשר שמעתי שמעו משכתי ידי ממלאכתי זאת ואמרתי בלבי על מה אני עמל, כי כבר השקה למלמדים ולבחורים צמאים בחיבור האילה שלוחה שלי".

סוף דבר, שהספר 'אילה שלוחה' הגיע לידיו של רבי אברהם, ונחה דעתו מעט. הוא ראה שהספר אינו מקביל ממש, כך שעדיין יש פוטנציאל ומקום לספרו שלו: "ואחר כך ראיתי חיבורו כי רחוק הוא מחיבורי, כי לא זו הדרך שעלה על רוחי, כי הוא לא כתב רק פירוש האדירים דז"ל, רש"י ודר"ק, ולפעמים כתב מה שקבל מרבותיו. ואז אמרתי, הניח לי מקום כי אני כתבתי הרבה דברים בהרבה מקומות מהפסוקים ככל מה שקבלתי מרבותי שלא תמצאם בחיבור האילה שלוחה, חוץ מפירושי האדירים שהזכרתי למעלה, גם כתבתי מדרשי אגדה ושאר מדרשים מרבותיו דז"ל הקדונים לפשוטם כאשר הזכרתי".

את ההחלטה הסופית לא קיבל רבי אברהם אלא לאחר שנטל עצה מן הוקנים, והם שהורו לו להמשיך במלאכתו, כך מחד גיסא, אולם מאידך גיסא הוסיפו ונתנו לו עצה טובה ומועילה, שלא ימהר להדפיס את הספר: עליו להמתין שספר 'אילה שלוחה' יימכר לחלוטין ויאזל מהמדפים, וכך יהיה מקום לספרו זה.

זכר צדיק לברכה

באותם ימים כיהן כרבה של קרעמניץ, הגאון רבי שמשון בן רבי בצלאל, הלוא הוא אחיהם של הגאונים הנודעים רבינו המהר"ל מפראג ושל רבי חיים מפרידבורג, בעל 'ספר החיים' (ומעניין לדעת שרבי בצלאל הוא גם אבי אמו של המקובל הנודע הרה"ק רבי שמשון מאוסטרופולי זצוק"ל), ואילו פנה רבי אברהם בבקשת עצה ותושיה:

"אז אזהרתי כגבר חלצי והלכתי למאור-הגדול, גלגל השמש המאיר לארץ ולדרים, הוא הגאון המופלג

תקסה א
ענינוכו' תלמי' ככלבו דף פ"ו כענינו' ס'ג תיבו'
כנגד ס'ג אותיות שיש בפסוק ו'יירא יעקב מאוד' ע"כ
ובאגודה כתב: נגד ס'ג אותיות בג' אבות וי"ב שבטים, ע"כ. ונראה לי לכווין לזה מה שמצאתי בחיבורי לקט על תהילים (מזמור ג) בפסוק 'כולו סג יחידו', במזמור ראשון אמר 'סג', וכאן 'סג', נגד ס'ג אומות שבאו עם טיטוס על ירושלים, ע"כ. ונראה לי דלזה נרמז בפסוק 'ויירא יעקב' ס'ג תיבות, כי טיטוס היה בן בנו של עשירי הרשע, והיינו שיש באותיות שבטים ו'ענני' ס'ג תיבות להגן מאלו".

המעין לפי תומו יכול לחשוב כי הנה לפנינו הפניה של האליה רבה לחיבורו שלו עצמו: לקט על ספר תהלים. ואכן ידוע שהאליה רבה היה סופר אומן מהיר במלאכתו, והוא 'הניח אחריו ברכה ספרים הרבה אין קץ' (כעדות נכדו בהקדמת ספרו על הש"ס), ושמה לפנינו שריד מספרו על תהלים. אך האמת היא כמובן שאל תקרי חיבורי, אלא חיבורי, לאמור, אין זו הפניה לחיבורו שלו, אלא לספר הקרי 'חיבורי לקט', ואכן בספר זה מצוי העניין שהאליה רבה מציין אליו. [גם מטבע הלשון 'מצאתי' מורה שאין זו הכוונה; אדם המפנה לידיעה המופיעה בספריו שלו, לא מגדיר את העניין כ'מצאה'].

ועם זאת יצוין: לבעל האליה רבה היה אכן חיבור מיוחד על ספר תהלים הוא מזכירו כמה פעמים בספרו, אלא שהוא גם נוקב בשמו של הספר: 'דברי אליהו', כך שברור לחלוטין שהוא אינו מתכוון כאן לספרו שלו אלא לספרו של רבי אברהם מקרעמניץ שנדפס בדור שלפניו.

